

**CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ "BUCOVINA 1775-1862:
ASPECTE POLITICE, SOCIALE, CULTURAL-ECONOMICE ȘI DEMOGRAFICE"**

(Rădăuți, 31 mai - 3 iunie 1996)

(2)

Cu participarea unor reprezentanți ai celor trei instituții care cercetează istoria Bucovinei - Institutul Bukowina de la Augsburg, Germania, Centrul de Cercetări Științifice de la Universitatea din Cernăuți, Ucraina și Centrul pentru studierea problemelor Bucovinei de la Rădăuți (aflat sub egida Filialei Iași a Academiei Române), precum și cu sprijinul Consiliului pentru problemele românilor de pretutindeni, al Guvernului României - în municipiul Rădăuți, în preajma ctitoriei lui Bogdan-Vodă, întemeietorul Moldovei, s-au desfășurat timp de trei zile lucrările conferinței internaționale pe tema Bucovina 1775-1862.

Sugerată de către partea română, prin profesorul dr. Dumitrie Vatamaniuc, directorul Centrului de Studii de la Rădăuți (și în strânsă legătură cu apariția lucrării *Din istoria Bucovinei*, vol. I, 1774-1862. *De la Administrația militară la autonomia provincială*, Editura Academiei Române, 1993, 550 p., a subsemnatului), conferința este prima de acest fel găzduită în România și tocmai de aceea are o semnificație deosebită. Specialiști din Germania, Ucraina și România, întruniți într-un oraș din sudul Bucovinei își exprimă public unele rezultate ale cercetării lor, angajându-se pentru prima dată la români acasă, într-un dialog științific amplu, complex, nu lipsit de anumite adversități, cu scopul mărturisit de a-și comunica, difuza și apăra public idei, opinii, concluzii cu privire la trecutul acestei zone istorico-geografice, atât de vitregită în trecut și astăzi ruptă în două prin voința arbitrară a regimului stalinist, prin aplicarea brutală a Pactului Ribbentrop-Molotov, în iunie 1940, acțiune ale cărei efecte odioase și anacronice mai sunt și astăzi tolerate de Europa și chiar justificate de profitorii și succesorii cotropitorilor imperiului roșu.

La conferința de la Rădăuți fiecare din cele trei centre pomenite la început, a venit cu câte cinci comunicări, abordând diferite aspecte ale istoriei acestei zone dintre anii 1775-1862.

Lucrările s-au desfășurat în sala de conferințe a Bibliotecii municipale, în prezența unui public numeros și eterogen, profesori, elevi, studenți, medici, oameni de vârste și îndeletniciri diverse, îndeosebi bucovineni din partea românească, dar și o delegație a românilor din partea de nord sau bucovineni care trăiesc în granițele altor state, mai ales în Germania. Nu au lipsit, mai ales în prima zi, reprezentanți ai presei locale, radioului și televiziunii. Comunicările au fost traduse succesiv și în limbile română, germană și ucraineană, ceea ce a triplat timpul afectat aceleiași lucrări.

Pentru a satisface curiozitatea cititorilor încercăm în rândurile ce urmează să rezumăm "filmul" desfășurării lucrărilor.

La masa prezidiului au luat loc prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc și omologii săi, conducători ai celor două centre, german, Dr. Otfried Kotzian și cel ucrainean, Dr. Oleg Panciuc, care este și rectorul Universității din Cernăuți. Pe peretele din spatele prezidiului se afla harta Bucovinei întregi, după cunoscuta realizare cartografică a istoricului Ion Nistor. Deasupra hărții - o inscripție lapidară "Istorie și valori".

Cuvintele protocolare le-au rostit:

Î.P.S. Pimen, arhiepiscopul Sucevei și Rădăuțiului; dorind succes deplin lucrărilor conferinței, el a declarat că generației actuale i-a fost hărăzit să trăiască durerea ruperii în două a Bucovinei și menținerea acestei stări nedrepte. Din programul conferinței - observa vorbitorul - lipsește latura vieții religioase, așa cum nici sub regimul lui Ceaușescu referirile privind rolul și locul Bisericii erau mereu și voit ignorate.

Prefectul Județului, economistul Ion Băncescu a salutat prezența oaspeților de peste hotare și pe toți participanții, exprimând bucuria și, totodată, mândria sucevenilor și rădăuțenilor de a găzdui o astfel de manifestare de prestigiu. Bogățiile și frumusețile acestor locuri, ca și blândețea și ospitalitatea moldovenilor au atras trecut oameni de pe alte meleaguri străine, care s-au stabilit aici, găsind hrană și gazde primitoare. Adevărurile istorice, chiar dacă uneori sunt dureroase, nu trebuie să afecteze bunele relații dintre statele vecine, care se stimează reciproc în măsura în care au capacitatea să abordeze toate problemele în mod sincer, deschis. Îl citează pe academicianul Platon, prezent la lucrările conferinței: "Istoria noastră este, îndoindnic, mai mult o istorie a nedreptății, a nevoii și suferinței".

Viorel Brădățeanu, în numele Primăriei municipale Rădăuți urează și el succes lucrărilor conferinței, relevând că "niciodată la Rădăuți nu a existat o asemenea concentrare de personalități științifice".

Prof. dr. D. Vatamaniuc, în numele Centrului de studii Rădăuți, relevă că participanții la reuniunea științifică de aici au sarcina de a face publice aprecieri despre acest eveniment unic: dialogul deschis între cele trei centre de studiere a istoriei Bucovinei. El propune ca dr. Kotzian să fie moderatorul discuțiilor pentru prima zi, iar Oleg Panciuc pentru cea de-a doua.

Prof. univ. dr. Oleg Panciuc, exprimându-și bucuria de a participa la conferință, vorbește succesiv în limbile ucraineană, germană și română, fiind, prin acest simplu fapt exponentul tradițiilor poliglote ale intelectualilor din Bucovina de odinioară.

Atât România, cât și Ucraina - relevă vorbitorul - au avut mult de suferit de pe urma stăpânirii rusești și sovietice; Ucraina, zice Panciuc, a fost o simplă colonie rusă și apoi bolșevică. Tocmai de aceea, Ucraina independentă înțelege și dorește să promoveze o politică deschisă, echitabilă față de minorități (dar, adaug în gând: este cel mai ușor lucru să vorbești despre ceea ce ar trebui, și să faci ceea ce-ți

convine, păstrând toate avantajele cuceririlor ruse și sovietice!). Partea de nord a Bucovinei "este locuită de mai multe popoare"; acest fapt reprezintă "un foarte valoros fond pentru viitorul nostru"; însă - subliniază vorbitorul - în condițiile vitrege ale celui de-al doilea război mondial s-au produs mari schimbări în structura demografică a acestei zone; nemții s-au refugiat în marea lor majoritate sau chiar aproape toți spre Europa Occidentală, mulți români s-au retras și ei în interiorul statului român, dar încă și mai mulți au fost împușcați, exterminați, deportați în interiorul URSS în general, sau în Siberia, în special; în aprilie 1941 câteva mii de români au fost împușcați la Fântâna Albă și noi acum am dezvăluit public aceste atrocități. Un țel al Centrului de Studii Bucovinene de la Cernăuți - precizează Panciuc - este acela de a dezvălui adevărul despre toleranța și înțelegerea interetnică din Bucovina. Noi am dori să renască simțul omeniei tradiționale, care este o realitate istorică specifică Bucovinei. Știm că există divergențe și opinii diferite. Ziarele românești și ucrainene nu scriu bine despre Bucovina de azi. Dar nu putem rămâne închiși în spațiul îngust al egoismului național; avem visul ca în viitor copiii noștri să învețe istoria adevărată a Bucovinei după o carte comună, fiecare în limba lor maternă (Dar: deocamdată realitatea ucraineană e dură, chiar mai dură decât cea bolșevică: se difuzează cartea lui Arkadi Jukowski, care revendică pentru Ucraina dreptul la întreg teritoriul dintre Carpați și Nistru).

Dr. Ortfried Kotzian regretă că nu poate vorbi în limba română, dar aceasta și pentru că nu mai sunt nemți în Bucovina de după cel de-al doilea război mondial. Prin origine el nu este bucovinean (este din zona sudetă, aflăm acum pentru prima dată), dar studiază istoria Bucovinei în cadrul Institutului de la Augsburg, care a luat ființă în 1989, îndată după ce a fost dărâmat zidul Berlinului. Pentru el istoria Bucovinei are o mare însemnătate, nu atât pentru inventarierea trecutului, cât mai ales pentru viitor, fiindcă Bucovina este un "model" pentru Europa de mâine.

După ce Vasile Schipor, cercetător științific de la Centrul de Studii de la Rădăuți anunță programul detaliat al conferinței, sociologul Constantin Sofroni, președintele Consiliului Județean Suceava prezintă câteva idei și propuneri pe tema *Șansele județului Suceava într-o perspectivă a dezvoltării regionale*. El arată că epoca pe care o trăim ne obligă să înțelegem și să promovăm știința, dar, totodată să găsim și o știință a înțelegerii; un județ nu poate trăi singur, mai ales când este la fruntariile țării; are nevoie de colaborare zonală și europeană; pe la Suceava, în evul mediu, trecea drumul comercial transcontinental, ce lega Marea Baltică de Marea Neagră. Azi principala arteră este cea a Dunării, iar Suceava nu are încă posibilitatea de-a colabora cu regiunea vecină, Cernăuți, pentru că tocmai o colaborare cât mai strânsă și reciproc avantajoasă ar putea contribui efectiv la crearea acelui "model" de convețuire armonioasă, rațională, umanistă despre care acum se exprimă mai ales dorința contemporanilor.

Acad. Radu Grigorovici (București) prezintă comunicarea *Comentarii asupra memoriului lui Spleny*. Primul guvernator al Bucovinei, Spleny a elaborat în 1776

un memoriu către împărăteasa Maria Tereza, prin care o anunța că și-a preluat funcția ce i-a fost încredințată. Manuscrisul lui Spleny este în două variante și a fost publicat în 1893 de Johann Polek. Spleny era de origine maghiară și nu știa limba germană - cu toate acestea, ulterior, a ajuns la gradul de mareșal. Puțini i-au citit și utilizat integral cele două variante ale memoriului. La Viena, Spleny i-a scris împărătesei în limba franceză, care era încă limba uzitată frecvent în cabinetele europene.

În timp ce istoricii români de la Centrul de Studii Rădăuți cunosc și utilizează ambele variante ale memoriului lui Spleny, ucrainenii îl ignoră și folosesc numai ceea ce le convine. Or, faptul esențial este acela că Spleny în memoriul său nu se referă la nici o altă populație din Bucovina, decât la români, pentru care folosește deopotrivă și noțiunile de "moldovean" și "bucovinean". După Spleny, moldovenii sunt "oameni veseli, onorabili, ospitalieri", cărora li se poate reproșa, zice Spleny, "invidia, duplicitatea și fuga după câștig fără muncă". Pentru Spleny moldoveanul este român de confesiune ortodoxă și același înțeles îl dă și noțiunii de bucovinean. Când se referă la evoluția demografică a Bucovinei, istoricii ucraineni utilizează doar informațiile recensămintelor de după 1880, dată de la care numărul ucrainenilor din Bucovina apare mai mare decât al românilor. Ultimul recensământ austriac în care românii formau majoritatea populației în Bucovina este cel din 1869; în 1880 numărul românilor scade cu circa 17000 față de 1869. Revenind la memoriul lui Spleny, autorul relevă că acesta îi propunea Mariei Tereza în 1776 ca Bucovina să fie condusă de un consiliu, subordonat comandamentului trupelor staționate în Bucovina; din acest consiliu ar fi trebuit să facă parte, după opinia lui Spleny, : un general, doi consilieri (care să-și aibă sediul, primul la Suceava și al doilea la Sadagura), patru ofițeri și un boier român, ca staroste și referent, fără drept de vot. Acest consiliu ar fi trebuit să fie ajutat de un aparat funcționăresc foarte restrâns: un secretar "valah" și unul german, doi canceliști români și alți doi germani. Singura etnie reprezentată în organele locale ale Bucovinei, alături de demnitarii germani era cea românească; dacă erau și ucrainenii în zonă în general, și în teritoriul dintre Prut și Nistru în special, de ce n-a propus să fie și reprezentanți în acest consiliu ? De ce n-a cerut reprezentarea rutenilor sau ucrainenilor măcar la Sadagura ? Răspunsul îl aflăm în recensământul din 1772-1773, efectuat în timpul ocupației rusești, recensământ foarte detaliat, în care sunt scrise numele locuitorilor, al cui este satul, moșia, biserica. Informațiile din recensământul din 1772-1773 confirmă și referirile numai la români din memoriul lui Spleny, din 1776, ambele documente relevând fără putință de tăgadă faptul că Bucovina era locuită inițial numai de moldoveni și că un mozaic de etnii, lingvistic și confesional, s-a creat în timpul celor 144 de ani de stăpânire habsburgică.

Dr. Alexandr Dobrijanschi, de la Cernăuți abordează subiectul *Formarea organelor administrative ale ducatului Bucovina în perioada 1849-1960*. El relevă în esență că, după revoluția de la 1848-1849, curtea din Viena a admis o sumă de reforme, fiindcă situația imperiului devenise tot mai șubredă. Autorul amintește

prevederile Constituției din 4 martie 1849, care stipula transformarea Bucovinei în ducat autonom, separându-l de Galiția. Ulterior, printr-un patent imperial din 29 septembrie 1850 se promitea că în viitor locuitorii Bucovinei își vor rezolva singuri problemele de interes intern ale acestei zone, cu ajutorul unei Diete în care vor fi aleși, în cele trei curii electorale, pe criterii cenzitare: șapte deputați ai marilor proprietari, cinci deputați ai orașelor și doi deputați din rândurile țărănimii. La 31 decembrie 1851 Constituția din 4 martie 1849 a fost însă abrogată și s-a reintrodus neoabsolutismul, dar, relevă autorul, se păstrau unele cuceriri ale revoluției, ca, de pildă: principiul egalității juridice a popoarelor din imperiu, dreptul locuitorilor de a avea școli în limba maternă, toleranța religioasă, libertatea presei. Puterea în Bucovina rămânea concentrată în mâinile unui guvernator, numit de către Curtea din Viena.

În continuare, autorul trece în revistă evoluția sistemului administrativ după suspendarea Constituției din 1849, ridicarea stării de asediu abia în 1854, schimbările produse după înfrângerea Austriei în 1859. Patentul imperial din 1861 este analizat de autor pe larg, relevând că, în Dieta ce urma să se constituie, trebuiau aleși zece deputați la curia întâi, cinci la a doua și nouă deputați la curia a treia - ceea ce reflecta, între altele modificarea atitudinii cercurilor imperiale despre însemnătatea reprezentării mai bune a țărănimii.

În cadrul discuțiilor ce urmează, o primă întrebare - formulată de către unul dintre participanții din delegația germană - este: cum sunt apreciate în Ucraina de astăzi propunerile domnului C. Sofroni, președintele Consiliului Județean Suceava? Răspunde d-l Oleg Panciuc (fiindcă, domnul Sofroni, după bunul "obicei" păstrat și la demnitarii de azi ... a plecat de îndată ce și-a rostit discursul), rectorul Universității ucrainene din Cernăuți și conducătorul Centrului de studii a istoriei Bucovinei, din partea Ucrainei; el arată că aceste probleme interesează deopotrivă ambele districte vecine, dar doleanțele formulate de conducătorul Sucevei nu pot fi încă rezolvate, fiindcă moneda ucraineană nu este convertibilă și nu există încă o legislație care să favorizeze relațiile dintre cele două zone. La rândul său, Oleg Panciuc îl întreabă pe d-l Radu Grigorovici: ce informații găsim în memoriul lui Spleny despre toponimia zonei? Radu Grigorovici răspunde că informațiile lui Spleny conțin și referiri la toponimia Bucovinei, dar numele localităților sunt transcrise "după ureche". Spleny nu a văzut și apreciat la fața locului așezările despre care a scris, cu excepția Cernăuțiului. Pavel Țugui (București) relevă în cadrul discuțiilor bogăția de date și informații, ca și marea însemnătate a recensământului din 1772-1773, care s-a efectuat deopotrivă nu numai în Moldova, ci și în Muntenia și Dobrogea.

Dr. Hugo Weczerka (din partea delegației Germaniei, prezintă comunicarea *Cernăuți în primul secol de stăpânire austriacă. Dezvoltarea orașului și a populației* - lucrare ce se distribuie și în traducere, împreună cu două hărți, care completează și îmbogățesc textul. Autorul este bucovinean prin naștere, dar, în 1940 s-a refugiat în Germania și trăiește la Augsburg. Lucrarea sa aduce importante date și este

temeinic documentată.

Acad. Gheorghe Platon (Iași) abordează subiectul *Austria și Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Politică de anexiune sau de misiune civilizatoare?* Dintre mărturiile contemporane evenimentelor analizate, autorul citează, ca motto al lucrării cuvintele lui Bălcescu, vizionare asupra situației complexe, în care se aflau românii la răscrucea celor trei imperii. "Cine ne poate arăta și spune - zicea Bălcescu - dacă poporul român, situat între Poarta care nu-l poate apăra, și Rusia, care vrea să-l înghiță, nu se va arunca în brațele Austriei?". Dintre ideile și concluziile esențiale ale autorului am reținut câteva, care ni s-au părut fundamentale. Austria a influențat destinele poporului român, mai ales după înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, la 1683. Țările române au fost rând pe rând sau chiar simultan, pradă, teatru de război sau monedă de schimb pentru marile puteri. Prin legitimism, marile puteri au încercat, după Congresul de la Viena (1814-1815) să pună cămașă de forță mișcărilor naționale. Dar iluminismul și josefinismul au avut, întocmai ca și bonapartismul, un efect benefic, stimulând mișcările naționale din Europa. În războiul Crimeii (1853-1856), Rusia a pierdut războiul dar a câștigat pacea. Adevărata învinsă în război a fost Austria - care a pierdut nordul Italiei și Principatele. Dar, ce misiune a împlinit Austria față de Principate? Expansiunea ei pe cale economică în Principate a fost un reflex al mercantilismului. Românii preferau relații cât mai strânse cu Austria decât eventualitatea de a ne înghiți Rusia. Într-un memoriu al lui Moise Nicoară, din 1843, se atrăgea atenția cabinetelor europene despre primejdia expansiunii ruse și se propunea crearea unui stat tampon, prin unirea românilor. Ion Ghica aprecia însă că numai Poarta este cea care nu amenința existența noastră; de aceea el credea că o concurență între Principatele rămase sub suzeranitate otomană și teritoriile românești aflate sub habsburgi (Transilvania, Banatul, Bucovina) va duce în final la unirea tuturor românilor. Spre deosebire de Ghica, Bălcescu voia și întrevedea o Românie care să se formeze fără concursul nici unei mari puteri. Reprezentantul Franței la Iași considera că Austria îi putea ocroti pe români și îi putea ajuta, pentru a putea preveni extinderea expansiunii rusești în teritoriile locuite de români. Dar, conchide autorul, politica austriacă a însemnat deopotrivă și acțiune civilizatoare, dar și expansiune și exploatare, factorii negativi au avut o pondere precumpănitoare.

După această lucrare, Taras Kiak, de la Centrul de Studii de la Cernăuți, deputat în Parlamentul Ucrainei, a cerut cuvântul, venind dintr-o deplasare efectuată la București; el a prezentat salutul ambasadorului Ucrainei în România către participanții la conferință și a subliniat necesitatea găsirii unui limbaj de înțelegere și bună vecinătate în abordarea problemelor istoriei Bucovinei.

Dr. Kotzian, în comunicarea sa intitulată *Între federalism și centralism. Dezvoltarea și importanța conștiinței regionale în Bucovina*, autorul definește cele două noțiuni: în timp ce termenul de centralism înseamnă tendința de concentrare a întregii puteri în mâinile unui monarh sau a unui organ central al statului, federalismul este opusul său, ceva ostil puterii centrale. Autorul se întreabă: în ce

fază se afla Austria când a anexat Bucovina? Austria, zice Kotzian, era un stat absolutist și acea dată mișcarea națională nu avea nici o influență, pentru că nici nu era evidentă în imperiu. Monarhii făceau, la acea dată, ceea ce voiau, fără a ține seama de dorințele popoarelor din subordine; conflictul pentru Bucovina, zice Kotzian, s-a limitat atunci la tranzacțiile dintre Austria, Turcia și Rusia, ilustrând o anumită mentalitate "imperialistă". Nordul Moldovei, Bucovina, prezenta doar o însemnătate strategico-militară, iar compoziția demografică, structura ei etnică nu erau luate în seamă, nu prezentau nici un interes. Monarhul ignora total atitudinea populației din zona anexată. Maria Tereza a încercat să nu încurajeze anexarea Bucovinei, apreciind-o ca pe-o "acțiune imorală". Însă, dincolo de aceste fapte reale, trebuie să mai admitem că atunci nu putea fi încă vorba de o mișcare națională, românească sau ruteană. Austria era pe-atunci conducătoarea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană și acționa în deplină suveranitate, ca o mare putere veritabilă. Kotzian relevă apoi că imperiul Otoman introdusese aici regimul fanariot, desființând suveranitatea Moldovei, iar Austria și Rusia, ca state creștine, s-au erijat în protectoare ale creștinilor. Un istoric american (Kan?), referindu-se la ocuparea și anexarea Bucovinei, aprecia că aceasta era locuită de ucraineni și de români și că zona aceasta forma o placă turnantă între ruși și austrieci. Acțiunea austriacă ilustra succesul politicii lui Kaunitz. Dar, subliniază Kotzian, alte realități istorice s-au conturat pentru imperiul habsburgic după revoluția franceză și războaiele napoleoniene; din 1806 Austria nu mai era conducătoarea Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană. Fără să se introducă principiul separării puterilor, în Austria de după Congresul de la Viena (1814-1815) s-a stabilit un regim neoabsolutist, condus de faimosul Metternich. Dinastia continua să aibă un rol decisiv, fundamental. Însă după 1848-1849 s-a trecut de la statul absolutist, centralizat, la statul federalist.

Referindu-se apoi la Bucovina propriu-zisă, Kotzian admite că până la 1775, așa cum susține și istoricul român Dimitrie Onciul, nu se impusese noțiunea de **Bucovina**, iar acceptarea noii toponimii s-a făcut inițial doar de către un grup elitist, restrâns; tocmai această elită a protestat și contra alipirii Bucovinei la Galiția. Kotzian apreciază că etapa administrației militare în Bucovina (1774-1786) este deosebit de importantă prin reformele iosefine. Vasile Balș, partizanul și susținătorul autonomiei dovedea primul o evidentă conștiință națională. Românii s-au opus, într-adevăr, alipirii forțate a Bucovinei la Galiția și boierii români au refuzat să ia parte la lucrările Seimului polonez. Trecerea Bucovinei la Galiția a fost - și aprecierea lui Kotzian ni se pare foarte exactă - expresia unei acțiuni **integratoare**. Sub Leopold al II-lea s-a manifestat din nou mișcarea națională românească antiintegratoare, care s-a menținut mereu și s-a evidențiat neîndoielnic și puternic la 1848-1849. În *Promemoriu la Petiția Țării* s-a reflectat aceeași pregnantă conștiință națională a românilor care se pronunțau pentru autonomia Bucovinei. De aceea, aprecia Kotzian, constituirea ducatului autonom a fost un act de dreptate istorică. Și - adaugă cu o vădită insistență autorul - oare nu acest fapt

istoric, **autonomia**, reprezintă și o șansă reală pentru viitorul Bucovinei? E o aluzie fină la ideea care se vântură în mai multe cercuri din Europa, în general, dar și în unele grupări ucrainene din țară sau diaspora: posibilitatea unei Bucovine "întregi și autonome", care să nu aparțină nici României, nici Ucrainei!

Prof.dr. Vladimir Iliescu (Aachen, venit cu delegația Germaniei) abordează tema *Revoluția de la 1848 și urmările ei pentru Bucovina*. După ce relevă elementele definitorii care domină veacul al XIX-lea, **naționalismul și liberalismul**, autorul se oprește asupra revoluției de la 1848-1849 din Bucovina, pe care o apreciază că "a fost foarte puțin sângeroasă", dar ea a constituit "o piatră de hotar pentru evoluția ulterioară a Bucovinei". Ea a deschis drumul înfăptuirii reformelor liberale și naționale, sub conducerea elitei românilor, în frunte cu Hurmuzăcheștii, care au săvârșit în Bucovina un "veritabil miracol". La sfârșitul secolului al XIX-lea s-a ajuns la o reprezentare "echilibrată" a naționalităților în Dieta Bucovinei. Făcând referiri la rolul Vienei în Europa secolului al XIX-lea, autorul conchide că, alături de Paris și Berlin, Viena era nu numai una din marile capitale ale lumii, care excela prin rolul ce-l aveau aici arta, muzica, economia și politica, dar Viena era, încă, mereu și puternic implicată în rezolvarea problemelor central și sud-est europene; Viena era, mai ales, campioana compromisurilor politice.

Revenind la problematica Bucovinei de după 1848, autorul relevă că reforma agrară a fost cea mai importantă consecință a revoluției de la 1848-1849 pe plan economic, așa cum încercarea unirii tuturor românilor și dobândirea statutului de autonomie pentru Bucovina a reprezentat cea mai însemnată urmare pe plan național și politic; noua Constituție din 4 martie 1849 prevedea egalitatea juridică a naționalităților și oferea cadrul și temeiul spre a acționa și lupta în viitor pentru păstrarea individualității naționale.

Alexandr Massan (Cernăuți) se referă în comunicarea sa la *Deputații Bucovinei în Parlamentul austriac din 1848-1849*. Pe lângă faptele cunoscute - despre organizarea alegerilor parlamentare și desemnarea celor 7 deputați țărani și a unui intelectual, Anton Kral - autorul formulează și unele întrebări care s-ar cere lămurite: cum de s-a ales un număr așa de mare de țărani în Parlament? Când anume s-a desființat iobăgia, deoarece există mai multe patente imperiale care promit această reformă (în aprilie 1848 și în august, același an)? Pe ce se bazează istoricii români când stabilesc apartenența etnică a deputaților țărani? Pledând în sprijinul tezei că deputații țărani, în afară de Mihai Bodnar-Bodnărescu și Miron Ciupercă (alias Ciupercovici) erau ucraineni, autorul conchide că cererea de a se păstra Bucovina în cadrul Galiției era legitimă, fiindcă ucrainenii erau populația majoritară sau reprezentau, cel puțin, jumătate din totalul locuitorilor acestei zone. În sprijinul tezei sale, cum că ucrainenii formau, numericeste, cel puțin jumătate din întreaga populație a Bucovinei, Massan îl citează pe guvernatorul Enzenberg (fără să precizeze despre ce document este vorba) și mai ales pe Miron Costin, care în *Poema polonă* scrie că rutenii formau aproape jumătate din locuitorii ținutului Suceava (?), că, într-o petiție a unor intelectuali din

Siret, de la 1848, se arăta că în acest oraș și în împrejurimile sale predominau rutenii, iar la 6 iunie 1848, Oficiul Cercual din Cernăuți a emis un apel către populație, în limba ucraineană.

În cadrul discuțiilor ce se iscă imediat îi adresez d-lui Massan câteva întrebări: dacă are cunoștință de manifestul lui Anton Kral, publicat în gazeta "Bucovina" în care explică faptul că deputații care susțineau păstrarea Bucovinei în cadrul Galiției (este vorba despre Dolenciuc, Kobiliță, Timiș, Cârstea, Murgoci) au fost manevrați de unele cercuri imperiale, spre a contracara poziția românilor? Apoi, dacă azi satele Cupca, Coțmani și Boian (de unde erau deputații George Timiș, Vasile Murgoci și Vasile Cârstea) sunt întâmplător și temporar în granițele Ucrainei, de unde putem deduce că deputații lor erau ucraineni din simplul fapt că au fost manevrați de către unii adversari ai românilor să voteze contra dezlipirii Bucovinei de Galiția? În care document precizează Enzenberg că în timpul guvernării sale rutenii formau jumătate din populația Bucovinei? Poate autorul să ne răspundă măcar la o singură întrebare: cunoaște vre-un ctitor ucrainean de biserici, fie și pentru teritoriul dintre Prut și Nistru, despre care a afirmat insistent în lucrare că era locuit numai de ruteni?

Dialogul sau mai bine zis acest "duel" pașnic și cuviincios, între mine și d-l Massan, devine tot mai palpitant și chiar domnul Kotzian îl stimulează, socotindu-ne "campionii" interesului comun pentru aflarea adevărului despre Bucovina. În legătură cu relatările din cronica lui Miron Costin, Massan indică foarte exact paginile, care, fiind controlate, corespund cu citatul din lucrarea sa. Cât despre deputații țărani, Massan declară că, într-adevăr, nu dispunem de alte documente despre apartenența deputaților și limba pe care o știau, decât caracterizarea făcută de căpitanul districtual al Bucovinei, Gheorghe Isăcescu. Cât privește ctitorii de biserici, alții decât ctitorii români, Massan citează doar două nume: un oarecare Vitold, despre care nici unul dintre noi n-a auzit ca având ctitorie în Bucovina, iar alt "ucrainean" este, după d-l Massan, nici mai mult, nici mai puțin decât Miron Barnovschi. Intervin, atât eu cât și Veniamin Ciobanu, de la Iași, care precizează că Barnovschi era boier român, de la Bârnova, care a și ajuns domn al Moldovei și avea dublă cetățenie, moldoveană și poloneză. Față de acest "duel" protestează, oarecum, un singur participant; se aude remarca: "am venit din Germania peste o mie de kilometri să aflu adevărul despre Bucovina, nu să asist la o ceartă!" Cuvintele acestea aparțin lui Aurel Onciul, nepotul faimosului Aurel Onciul, care s-a acoperit de "gloria" de a fi cântat în strună ucrainenilor, recunoscând imigranților din Galiția "dreptul" de a fi tratați ca și autohtonii Bucovinei. Acest Aurel Onciul trăiește în Germania și vine, din când în când, la Breaza, în Bucovina românească, unde are o casă de vară. Între altele, îmi spune, în pauză, că a citit cartea mea despre Bucovina, volumul I, și o să-mi trimită niște documente foarte importante despre bunicul său, spre a-l înțelege cât mai exact și a nu-l prezenta în volumul al II-lea al cărții ca trădător de neam, cum scriu îndeobște românii despre el.

La discuții intervine și doamna Alexandrina Cernov, de la Universitatea

Cernăuți, care propune ca în anii ce urmează să fie elaborată și publicată o lucrare istoriografică, incluzând lucrările românești, ucrainene și germane despre istoria Bucovinei. Cernov relevă că ucrainenii una declară oficial și alta procedează în realitate: nici un român din nordul Bucovinei n-a fost inclus în delegația Ucrainei și nici în cadrul Centrului de Studiere a Istoria Bucovinei; astfel că 5 români din nordul Bucovinei, aflați acum în sala de conferință, nu fac parte din delegația României, nici din cea a Ucrainei și cu atât mai mult nu și-au putut găsi locul în cadrul delegației germane. În schimb, în delegația venită din Germania, au fost incluși și doi români, cetățeni germani. Remarca doamnei Alexandrina Cernov este primită cu revoltă de către domnul Oleg Panciuc, care îi reproșează doamnei Cernov de ce n-a cerut încă de la Cernăuți să fie inclusă în delegația Ucrainei.

Din partea de nord a Bucovinei aflate în granițele Ucrainei au mai venit, cu Alexandrina Cernov, și alți reprezentanți ai românilor: poetul Vasile Tărățeanu, deputat în Consiliul Regional Cernăuți, Simeon Gociu, scriitor și redactor la "Concordia" și "Făgurel", Ilie Găvănos, ziarist și redactor șef adjunct la aceeași publicație "Concordia", precum și ziaristul Ilie Crețu, de la ziarul "Zorile Bucovinei".

Seara, la Restaurantul "Bucovina" din Rădăuți, dr. Kotzian vine în centrul sălii unde se servește masa și anunță decizia sa de a oferi două "premii" în bere germană d-lui Massan și mie, pentru modul în care a decurs "duelul" de astăzi. Glumind, domnul Kotzian ne invită să devenim frați de cruce și să ne spunem gândurile. Declar că o istorie a Bucovinei, mai bună decât cele care s-au scris până în prezent, pot scrie numai bucovinenii autohtoni și mă adresez d-lui Massan cu invitația de a colabora în viitor, pentru redactarea unei lucrări în care punctul central care să ne însufletească și să ne călăuzească să fie unul singur: respectarea și apărarea adevărului.

A doua zi, 2 iunie, de Rusalii, facem o excursie prin județ, toți participanții; vizităm mănăstirea Sucevița, salina de la Cacica și catedrala catolică de aici (unde se oficiază și o slujbă pentru musafirii germani, la care asistăm cu toții); vizităm, de asemenea, Voronețul și la întoarcere și complexul Putna; la Putna, directorul Centrului de Studii de la Rădăuți, domnul dr. Dimitrie Vatamaniuc, împarte participanților care au fost înscriși în program și delegaților români din partea de nord a Bucovinei câte o medalie cu chipul lui Ștefan cel Mare. Este un moment emoționant, fiindcă are și o semnificație aparte: Ștefan a fost nu numai un biruitor al turcilor cu paloșul său cel viteaz, ci mai ales un ctitor de cetăți spirituale - cele 46 de biserici și mănăstiri zidite din porunca sa, reprezentând o operă unică pentru epoca medievală românească și europeană.

În cea de-a treia zi a conferinței, lucrările au debutat cu comunicarea lui Dr. Ihor Jaloba (Cernăuți): *Formarea infrastructurii economice în Bucovina la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea*. După ce analizează situația existentă în Bucovina în momentul ocupării și anexării acesteia de către austrieci, autorul trece în revistă principalele realizări privitoare la modernizarea căilor de comunicație, impulsionearea activităților economice și comerciale etc. Autorul

evidențiază, în ansamblu, rolul pozitiv al stăpânirii habsburgice.

Dr. Mihailo Saijko (Cernăuți) prezintă lucrarea *Nivelul de dezvoltare a agriculturii din Bucovina în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea*. În rezumat, autorul relevă că, inițial, în momentul ocupării Bucovinei, țăranii erau liberi, apoi procesul subordonării lor s-a amplificat până la 1848; agricultura avea însă un nivel scăzut la data instalării administrației austriece și a fost mult impulsionată după încorporarea Bucovinei la imperiu. Autorul a consultat un bogat material documentar, inclusiv cadastrele și hărțile întocmite de imperiali, utilizând și o variată ilustrare statistică.

În lucrarea *Elita românilor din Bucovina anilor 1775-1862* rezum afirmarea și preocuparea unui grup de fruntași ai românilor - ca de pildă boierul Vasile Bațș, ierarhii bisericești Dositei Herescu și Isaia Baloșescu, funcționari ca Teodor Racoce și Vasile Țântilă, dar mai ales membrii familiei Hurmuzachi, boierul liberal Doxachi Hurmuzachi și fiii acestuia, Eudoxiu, Gheorghe și Alexandru, ca și Constantin Hurmuzachi etc - într-o dublă direcție: reformarea cu caracter național și liberal a vieții economice și spirituale în Bucovina, pe de o parte și, pe de alta - implicarea acestui grup elitist în problematica întregii națiuni române din întregul spațiu al vechii Dacii, aceste strădanii culminând, într-o primă fază, cu programul de la 1848-1849. La discuții, Aurel Onciul mă întreabă: de ce nu am inclus în rândurile elitei și pe Eugen Hacman și pe C. Tomasciuc. Îi explic faptul că despre ambii voi aborda elementele definitorii ale activităților lor în lucrarea de după 1862, fiindcă, sub raport cronologic, referirile mele se opresc mai ales la 1848.

La discutarea temelor anterioare, iau cuvântul mai mulți participanți. Ștefan Purice (Rădăuți) relevă, de pildă, că țăranii așa-ziși "ruteni" care la 1848 susțineau revenirea Bucovinei la Galiția, la 1862 s-au pronunțat pentru despărțirea ei de Galiția, deci nu aveau o concepție nici clară, nici statornică. D-l Makar (Cernăuți) propune ca întâlnirile dintre cele trei centre de studiere a istoriei Bucovinei să fie mai dese, cel puțin anuale și să se acorde o mai mare însemnătate cunoașterii limbilor populațiilor care au trăit în Bucovina.

În încheierea lucrărilor, conducătorilor centrelor de studii de la Augsburg și Cernăuți li se oferă cadouri semnificative din partea Consiliului pentru Problemele Românilor de Pretutindeni: cărți, casete și discuri muzicale cuprinzând capodopere ale folclorului românesc. Acad. Radu Grigorovici, decanul de vârstă al participanților dă citire apoi unei Declarații care, în numele conducerii celor trei centre de studiere a istoriei Bucovinei formulează următoarele propuneri:

1. necesitatea unei colaborări permanente între cele trei centre;
2. organizarea unor dezbateri serioase asupra principalelor teme și puncte divergente;
3. facilitarea accesului tuturor cercetătorilor la sursele de documentare deținute de cele trei centre;
4. astfel de sesiuni sunt o necesitate imperioasă, spre informarea exactă, veridică, nuanțată a specialiștilor și spre triumful adevărului istoric.

S-a propus ca întâlnirile între specialiști celor trei centre de cercetare și studiere a istoriei Bucovinei să aibă loc cel puțin odată la doi ani, să fie stabilite în prealabil tema și locul întâlnirilor, pe baza unor consensuri general acceptate și să se găsească modalitățile, căile și mijloacele de colaborare permanentă între cele trei centre, prin schimburi de cărți, reviste, simpozioane, lucrări bibliografice etc.

Conferința a mai scos în evidență și necesitatea ca toți specialiștii să acorde o atenție prioritară cunoașterii limbilor germană, română, ucraineană, polonă, rusă etc, iar la întâlnirile viitoare, chiar înaintea sesiunilor, să fie tipărite lucrările ce urmează a fi prezentate în cel puțin trei limbi - română, germană, ucraineană - pentru a se putea organiza dezbateri cât mai rodnice, spre beneficiul fiecărei părți și al științei istorice în ansamblu. Concluziile lucrărilor, colaborarea între specialiști, respectul pentru cunoașterea și apărarea adevărului istoric - unul pentru toți - reprezintă o componentă însemnată care poate contribui în mod real la îmbunătățirea și armonizarea relațiilor româno-ucrainene și la crearea unui climat de înțelegere, respect reciproc și atitudine umană și rațională în rezolvarea tuturor problemelor ce privesc moștenirea celui de-al doilea război mondial.

Mihai Iacobescu